

INGEBORG MAUS'UN CARL SCHMİTT İLE HESAPLAŞMASI

Ingeborg Maus, Thomas Hobbes, Immanuel Kant ve Aydınlanmacı veya Modern 'Halk Egemenliği' Kavramı¹

Doğan Gmen

I. Giriş

Ingeborg Maus, ağdaş bir Alman toplum ve siyaset felsefecisidir. Jrger Habermas'tan da hareketle Kant gelenek içinde hukuk ve siyaset felsefesinin büyük sorunlarını barış, faşizm, insan hakları, demokrasi, "halk egemenliği" gibi kavramları temel alarak işlemektedir. Maus, keskin bir Carl Schmitt eleştirmenidir; aynı zamanda ağır bir şekilde eleştirdiği Schmitt ile uzun yıllar mektuplaşmış bir demokrasi kuramcısıdır. Maus güncel toplumsal ve siyasi kurumlarda gözlenen değişimleri ve bunun demokrasi teorisi açısından anlamını da derinden analiz eden ve kuramlaştırmaya çalışan bir toplum ve siyaset kuramcısıdır.²

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın doğusunda "halk demokrasisi" kurulur; batısında ise "halk demokrasisi" Fransız Devrimi'nin bir ürünü olarak mahkm edilir. Farklılıkları dışladığını da ima etmek için "zdeşlik demokrasisi", "total halk devleti" gibi kavramlar türetilerek halk demokrasisine eleştirilir. Halk demokrasisinin karşısına liberal çoğulcu temsili demokrasi modeli konur. Örneğin Gerhard Ritter ve Ernst Fraenkel bu kuramın savunucularıdır. Bu "oğulcu temsili demokrasi" modelinin karşında etkin ve aynı zamanda birbiriyle de rekabet içinde olan başka toplum, devlet ve siyaset kuramları vardır. Örneğin daha çok anarşist geleneği sürdüren

¹ Ingeborg Maus'un halk egemenliği teorisine kısa bir giriş yapmayı amaçlayan bu kısa yazı Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün düzenlediği 3. Uluslararası Felsefe Kongresi'ne 23 Ekim 2014 tarihinde sunulan "Halk Egemenliği Nedir? Ingeborg Maus Açısından Klasik Alman Felsefesine Bir Bakış" başlıklı bildiri metninden hareketle kaleme alınmıştır. Konunun eski başlığı, kısa bir bildiri metni için çok kapsamlı olduğu için sunum sırasında da kısaltılmış ve erevesi Maus'un halk egemenliği kuramının bazı boyutlarını sunmakla sınırlanmıştır. Elinizdeki kısa yazı gerçekten yapılan sunumun çerçevesinde kalmaktadır. Maus'un halk egemenliği kuramının gerek güncel sorunlarına yaklaşımı gerekse klasik Alman felsefesi ile olan ilişkisi ileride başka çalışmalarda peyderpey incelenecektir. Metnin yayıma hazırlanma sürecinde değişik materyallerin sağlanması yardımcı olan Hamburg Üniversitesi Felsefe Bölümü kütüphanesi yöneticisi Jan Wiebers'e ve zgr Uçar'a çok teşekkür ederim.

² Bkz. Maus, I., *Rechtstheorie und Politische Theorie im Industriekapitalismus (Endüstri Kapitalizminde Hukuk Teorisi ve Siyaset Teorisi)*, Münih, Wilhelm Fink Verlag, 1986(zellikle bkz.: "Verrechtlichung, Entrechtlichung und der Funktionswandel von Institutionen" ("Hukuksallaştırma, Hukuksuzlaştırma ve Kurumların İşlevinde Dönüşüm"), s. 277-331).

Johannes Agnoli vardır. Diğer taraftan Marksist geleneği temsil eden Wolfgang Abendroth gibi büyük toplum ve siyaset kuramcıları vardır. Bir de bunların karşısında bazı vakıflar ve devlet kurumları tarafından da desteklenen Carl Schmitt'in son derece etkin olan devlet kuramı vardır.

Carl Schmitt araştırmacısı Reinhard Mehring sağcı Schmittçilik ve “solcu Schmittçilik” arasında ayırım yapar. Solcu Schmittçilik 1960'lı yıllarda Otto Kirchheimer ve Franz Neumann gibi isimler etrafında yeniden oluşur. Bu düşünürler Schmitt'in liberalizm ile demokrasi arasında yaptığı radikal ayrımı yeni baştan yorumlayarak “Federal Almanya'nın dar yönetimine karşı harekete geçirilir.”³ Federal Almanya'nın sıkıyönetimine karşı Nazi Almanya'sının faşist siyaset kuramcısı Schmitt'te çare arayanların onun kuramında özellikle yeniden yorumlamaya çalıştığı, Schmitt'in yukarıda anmış olduğum antiliberal duruşudur –ki bunu sözde “plebisiter” bir duruşla birleştirilmiştir. Bu kuramın farklı biçimleri yeniden kurulan Almanya'nın batısında etkisini artırır. Mehring, Maus'un tam da bunu çıkış noktası olarak belirlediğine işaret eder. Mehring, Maus'un teorik çabasını, “Maus bıçak gibi keskin yazılarını demokrasinin hukuksal-yapısal önkoşulları ve bu sorun alanının tam karşıt iki usta düşünürü üzerinde yoğunlaştırdı: Schmitt ve Kant üzerinde” diye özetlerken son derece isabetli bir gözlemlerde bulunur.⁴

Buna karşın Schmitt, Maus'u Wolfgang Abendrothçu olmak ile suçlamıştır. Schmitt'in Maus'u Abendrothçu olmakla suçlamasının nedeni, muhafazakâr öğretinin aksine Marksist kuramın liberal, yani klasik Aydınlanmacı toplum ve siyaset kuramında tarihsel olarak oluşmuş olan ilerici-devrimci mirası devralıp sürdürüyor olmasıdır. Maus, Schmitt'in liberalizm ile demokrasi kuramını birbirinden ayırmasına karşı, klasik liberalizmin özellikle Kant'tan hareketle demokrasi teorisi ile uyumlu olduğunu göstermeye çalışmakla Marksist kuramcı Abendroth gibi Avrupa'nın ilerici bilimsel ve felsefi mirasına sahip çıkmış oluyor. Schmitt, Maus'u suçlarken bu paralelliği kastetmektedir. Oysa, örneğin Habermas'ta da olduğu gibi, pekala Marksist olmadan da Aydınlanmacı geleneğin mirasına sahip çıkılabilir.

Maus, modernliğin içinde bulunduğu bugünkü evresini politik tamlama (*entegrasyon*) mekanizmaları bakımından “yeniden-feodalleşme” evresi olarak tanımlamaktadır ve postmodern düşüncenin (ki kanımca buna rahatlıkla pragmatizmi ve postyapısalcılığı da dâhil edebiliriz) söz konusu yeniden-feodalleşmeyi düşünsel olarak hazırladığını ve desteklediğini düşünmektedir. Maus, dönemimizde politik kurumlaşmalarda gözlemlendiğini ileri sürdüğü söz konusu “yeniden-feodalleşme” eğilimini 1990'lı yılların başında ‘demokrasi teorisi hakkında aydınlatmak’ amacıyla Kant'ın demokrasi kuramını temel alarak eleştirdi.⁵ Aynı şeyi bugün yirmi yıl sonra aynı konuyu o zamanki çalışmasında bir alt başlık olarak işlediği “halk egemenliği” kavramını anabaşlığa çıkararak yapıyor –ki Maus'a göre halk egemenliği demokrasinin diğer bir adından başka bir şey değildir.⁶

³ Mehring, R., “Kant gegen Schmitt: Ingeborg Maus Über Volkssouveränität (Schmitt'e karşı Kant: Ingeborg Maus Halk Egemenliği Üzerine)”, *Der Staat*, c. 52, 2013/3, s. 437.

⁴ Mehring, R., “Kant gegen Schmitt: Ingeborg Maus Über Volkssouveränität (Schmitt'e karşı Kant: Ingeborg Maus Halk Egemenliği Üzerine)”, *Der Staat (Devlet)*, c. 52, 2013/3, s. 435.

⁵ Bkz. Maus, I., *Zur Aufklärung der Demokratietheorie: rechts- und demokratietheoretische Überlegungen im Anschluß an Kant (Demokrasi Teorisinin Aydınlatılmasına Dair: Hukuk ve Demokrasi Teorisi Üzerine Kant'tan Hareketle Düşünmeler)*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1994, özellikle bkz. s. 32-42.

⁶ Bkz. Maus, I., *Über Volkssouveränität: Elemente einer Demokratie (Halk Egemenliği Üzerine: Bir Demokrasinin Unsurları)*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2011.

Bu çalışmamda Ingeborg Maus'un "halk egemenliği" teorisini özellikle yukarıda anmış olduğum iki eserinden hareketle ortaya koyup tartışmak istiyorum. Aşağıdaki çalışmamda *önce*, Maus'tan hareketle, algılanmasında gözlenen daralma nedeniyle modern egemenlik kuramının kapsamına dair bir hatırlatma yapacağım. *Sonra* Thomas Hobbes'tan hareketle modern egemenlik kavramının unutulduğunu ya da ihmal edildiğini düşündüğüm ana düşüncesini hatırlatacağım. *Peşinden* modern egemenlik kuramında egemenliğin kaynağının nelğine dair yapılan tanıma işaret edeceğim. Bunu *takiben* Maus'un klasik "halk egemenliği" kavramına yüklemiş oldu anlamı ve bu konuda gözlenen gelişmelere dair "yeniden-feodalleşme" kavramı altında yapmış olduğu kavramlaştırma çabasına bakacağım. *Ardından*, bu doğal olarak bizi klasik demokrasinin kurucu unsurlarını hatırlatmaya ve bunların halk egemenliği kuramıyla ilişkisini tanımlamaya götürecektir. *Son* olarak Maus'un, kavramımızın tam olabilmesi için muhakkak dikkate alınması gerektiğini düşündüğüm yatay ve dikey güçler ayrımı modelleri arasında yaptığı ayrımı sergileyeceğim. Bu aynı zamanda Maus'un "yeniden-feodalleşme" olarak tanımladığı içinde bulunduğumuz sürecin de tam anlaşılmasını sağlayacaktır.

II. Ingeborg Maus'un Modern Egemenlik Kavramının Kapsamına Dair Hatırlatması

Ingeborg Maus, egemenlik kavramının algılanmasında ve sunulmasında özellikle 20. yüzyılın başından beri bir anlam daralması, giderek kayması ve kırılması olduğuna işaret etmek istiyor. Bunu gösterebilmek için klasik modern egemenlik kavramına geri dönüyor. Şöyle diyor Maus:

"Modern egemenlik kavramı yasa koyucu işlevi betimler –Hobbes'ta da–, yani tüm pozitif yasaya dair (koyucu işlevi –DG). Hobbes'un mutlak 'egemen'i, bu özelliği sadece en üstün yasa koyucu olarak edindir", "ayrıca sahip olduğu yürütücü şiddet tekeline sahip olduğu için değil." Buna karşın özellikle "Carl Schmitt'in gerçekten oldukça güçlü kavram politikası sayesinde 'egemenlik' kavramının ilk anlamı bilimsel hafızadan neredeyse tamamıyla silindi."⁷ Önce Carl Schmitt, sonra onun öğrencisi olan İtalyan felsefeci Giorgio Agamben'de olduğu gibi egemenlik kavramı, ya diğer devletlere karşı dış egemenliğe ya da devlet içi yürütmeye indirgenir. Şöyle diyor Maus:

"Halk egemenliğinin 'egemenliği' kendi kurucu bileşenine karşı bağımsızlaştırılıyor ve konuya dair derleyici veya elkitabı makalelerinden Giorgio Agamben'de olduğu gibi ince egemenlik paradokslarına kadar ya dış egemenliğe indirgenir ya da devlet içi yürütme gücü ile karıştırılıyor ve sonunda en aşırı Agamben örneğinde olduğu gibi, hukuksal düzenden muaf tutulmuş, hiçbir şekilde düzenlenmemiş olağanüstü hal durumunda şiddet uygulaması ile özdeşleştirilir. Agamben'in bu son belirlemesi söz konusu olunca, 20. Yüzyılda egemenlik kavramının yeniden belirlenmesinde çıkış noktası olarak alındığı görülmektedir: Agamben açıkça Carl Schmitt'in ünlü 'olağanüstü hal durumu hakkında karar veren egemendir' veczine (*dictum*) dayanır. Carl Schmitt orada egemenliği onun ilk anlamı olan yasa koyucu işlevinden, birincisi, yürütme işlevine kaydırıldı (olağanüstü hal hep 'yürütmenin saatidir') ve, ikincisi, aşırı derecede artırılmış işlev büyümesi anlamında tanımlar:

⁷ Maus, I., *Über Volkssouveränität: Elemente einer Demokratie*, s. 8.

olağanüstü hal, bu işlev büyümesine, aynı zamanda yasamanın kontrol etme olanaklarını sınırlayacak veya yadsıyarak yol açar.”⁸

İşte, Maus egemenlik kavramında görülen bu anlam daralmasına, kırılmasına ve kaymasına karşı yukarıda işaret ettiğim Aydınlanmacı ya da klasik egemenlik kavramının kapsamlı anlamına işaret eder. Egemenlik kavramında geliştirilen anlam değişikliği (daralması, kırılması ve kayması) ne anlama gelmektedir? Maus’a göre, modernliğin içinde bulunduğu evresini politik tamlama (*entegrasyon*) mekanizmaları bakımından “yeniden-feodalleşme” evresi olarak tanımlamak en isabetli belirleme olacaktır. Peki, “yeniden-feodalleşme” ne demektir?

III. Unutulan Arkaplan: Thomas Hobbes ve Modern Egemenlik Kavramı

Her yerde ve her zaman açıkça teslim edilmese de modern egemenlik kavramı en çok ve en başta Thomas Hobbes tarafından belirlenmiştir. Bunu en açık ve cesurca ifade edenlerden biri Hegel olmuştur. Hegel *Felsefe Tarihi Üzerine Dersler*’inde Hobbes’un siyaseti bir bilim olarak ilk defa kendisinin kurduğu iddiasına ve bunu önce 1642 yılında yayımladığı *Yurttaş Üzerine (De Cive)* adlı eserinde temellendirdiğine dair iddiasına işaret ettikten sonra *Leviathan*’ı da anar. Bu iki eserin kamuoyunda “çok kötü” itibara sahip olduğunu fakat bunu hak etmediklerini belirtir. Zira: “Onlarda toplumun ve hükümetin/devletin doğasına dair hala yaygın olanlardan daha sağlıklı düşünceler bulunmaktadır.”⁹ Hegel burada Hobbes’un toplum ve devlet kuramının, toplumun ve devletin doğasına (*neliğine*) dair yaygın ve genel geçer olan kuramlardan çok daha doğru ve öğretici (*sağlıklı*) gözlemler olduğunu vurguluyor.

Gerçekten de Hobbes, modern toplum ve siyaset felsefesinin kurucusu olmasa da (çünkü modern toplum ve siyaset felsefesinin kurucusu Nicolò Machiavelli’dir), çıkış ve hareket noktasıdır. Hobbes, kuramsal çabasının merkezine doğrudan modern insan ilişkilerinin, toplumun ve devletin özüne (doğasına) dair çözümlerini koyduğu için, Hobbes’un commonwealth kuramı, modern toplum ve devlet varlığını sürdürdüğü sürece, birçok bakımdan güncelliğini ve geçerliliğini koruyacaktır.

Hobbes 30 yıllık bir çaba sonunda bir “common wealth” (*res publica, politeia*) teorisi ortaya koyar. Bu kavram (*commonwealth*) Türkçeye sıkça “devlet” olarak çevrilir. Oysa, kavramı “ortak varlık” olarak çevirmek, kanımca onun orijinal anlamına en uygun olandır. Hobbes da kavramı İngilizceye bazen örneğin *Leviathan*’ın hemen girişinde “State” (devlet) olarak çevirir. Onun devlet tanımında toplum ve devlet kavramları örtüşür, devlet ve toplum kavramları eş anlamda kullanılır. Oysa bugün artık devlet deyince genellikle toplumdan ayrı, toplumun üstünde, topluma karşı şiddet tekeli elinde toplamış, kendi içinde son derece ayrıntılı bir işbölümü olan yapısal bir kurum anlaşılmaktadır. Buna karşın Rönesans insanının o zamanlar yeni yeni oluşmaya başlayan modern devlet kavramına henüz sahip olmadığı için, Hobbes’un kavram konusunda çok emin olmaması anlaşılabilir. Zira Rönesans insanı eskilerin ‘devlet’ anlayışına pratikleri bakımından da nispeten daha yakındırlar. Kant bile *Leviathan*’dan neredeyse 150 yıl sonra yayımladığı *Ahlakın Metafizikliği*’nde devleti hala basit bir şekilde “bir yığın insanın hukuk yasaları altında birleşmesi”

⁸ Maus, *age.*, s. 7-8.

⁹ Hegel, G.W.F., *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie (Felsefe Tarihi Üzerine Dersler)*, c. 3, Werke (*Eserler*), c. 20 içinde, yay. Eva Moldenhauer ve Karl Markus Michel, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1971, s. 225.

olarak tanımlar.¹⁰ Fakat artık Adam Smith'in devletin kökenine dair yaptığı tarihsel araştırmalardan¹¹; Hegel'in toplumu ve devleti kapsamlı bir eserde hem birbirini tamamlayan hem de birbirini dışlayan kurumlar olarak ortaya koyuşundan¹² ve Marx'ın devlete dair tarihsel-eleştirel analizlerinden sonra¹³ bu konuda da daha kesin olmak mümkündür. Modern devlet kendisini topluma karşı konuşlandırmış, toplumun içinde ve üstünde görelî bir bağımsızlık elde etmiştir. Hobbes'un "common-wealth" kavramı bir topluma işaret eder ve aynı zamanda toplumun tüm idari üst kurumlarını da kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Kavramı Almancaya Kant *Gemeinwesen* olarak çevirir ve "ortak varlık" anlamına gelir.¹⁴ Eğer kavramın orijinal ve gerçek anlamına sadık kalınmak isteniyorsa, kanımca Türkçede de "ortak varlık" kavramıyla karşılanmalıdır.¹⁵

Ortaya koyduğu bu kuramıyla o, modern çağda ilk büyük insanlık hali betimlemesi yapmaya girişir. Bugüne kadar bu konuda yapılanlar, Hobbes'un bu konuda söylediğini geliştirdi ve derinleştirdi ancak. Tüm toplum ve siyaset felsefesine dair kaleme alınmış klasik eserlerin büyük konusu budur. Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği*, Hegel'in *Hukuk Felsefesi*, Marx'ın *Das Kapital*'i bu konuda yazılmış son büyük eserlerdir örneğin.

¹⁰ Kant, I., *Die Metaphysik der Sitten (Ahlakın Metafizigi)*, yay. Wilhelm Weischedel, Eserler, c. 8 içinde, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993, s. 431 (§45).

¹¹ Smith, A., *Lectures on Jurisprudence*, Liberty Fund, Indianapolis, 1982.

¹² Hegel, G.W.F., *Grundlinien der Philosophie des Rechts (Hukuk Felsefesinin Temel Hatları)*, Werke (Eserler), c. 7 içinde, yay. Eva Moldenhauer ve Karl Markus Michel, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1971.

¹³ Marx, K., Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları Ankara, 2000.

¹⁴ Kant, I., *Die Metaphysik der Sitten*, s. 429 (§43). Kanımca Türkçede de bu kavramı karşılayan en iyi kavram, "ortak varlık" kavramıdır. *Gemeinwesen* kavramı iki sözcükten oluşur: "gemein" ve "Wesen". Bunlardan ilki, birçok farklı ve birbiriyle çelişen anlamları bir tarafa, burada 'ortak olan', 'genel olan' anlamına gelir; sonraki, "öz", "varolan", "yaratık" gibi anlamlara gelir ve içinde "sein" (varolmak) fiili saklıdır: "gewesen", "sein" fiilinin geçmiş halidir. Bu nedenle *commonwealth* kavramını Türkçede de ortak varlık olarak karşılamak en uygunu olur gibime geliyor. Zira zenginlik olarak çevirdiğimiz "wealth" kavramında da 'insan tarafından yaratılmış olan varlık' anlamı saklıdır.

¹⁵ Eskilerin *res publica*'dan tam olarak ne anladığı, bunun modern anlamda devlet kavramıyla ne kadar örtüşüp örtüşmediği sorusu kendi başına bir çalışma konusudur. Hobbes'un "commonwealth" (toplumsal ortak varlık) kavramıyla tam olarak neyi kastettiğini görmek için belki de öncelikli olarak Cicero'nun, Rönesans döneminde neredeyse bir kült kitabı olan *De re publica* adlı diyaloguna bakmak yerinde olacaktır. Zira Hobbes *commonwealth* kavramını Platon veya Aristoteles'ten çok Cicero'dan esinlenerek geliştirir. Buraya Cicero'nun, İngilizceye "commonwealth" ve Almancaya "Gemeinwesen" olarak çevrilen *res publica* kavramını kullandığı anlamlara ilişkin aktaracaklarım, *De re publica (Kamusal Olan Üzerine)* ve *De Legibus (Yasalar Üzerine)* adlı diyaloglarını Cambridge University Press için bir ciltte yayınlanmak üzere yayıma hazırlayan James E. G. Zetzel'in konuya dair son derece öğretici açıklamalarına dayanmaktadır. Cicero'nun ve Hobbes'un kavramı kullanmalarında gözlenen benzerliklere ve farklılara dair açıklamalar bana aittir. Öncelikle belirtecek olursak; Cicero, *res publica* kavramını, eski Yunanca *politeia* kavramını Latinceye çevirmek üzere teknik bir terim olarak kullanmaktadır. Bu bakımdan eski Yunanca *politeia* kavramı ile Latince *res publica* kavramları arasında bir "akrabalık", bir anlam benzeşmesi vardır denebilir. Sonra; cumhuriyet (*republic*) kavramının da kökeni olan *res publica*, kelimesi kelimesine "kamusal şey" ya da *kamuyu ilgilendiren şey* anlamına gelmektedir ve bunu Türkçede "kamusal mesele" olarak karşılamak da mümkündür. Cicero, *De re publica*'da (I,39) bu anlamda "res populi" (*halkın şeyi*) diyor. Zetzel kavramı İngilizceye "the concern of the people" olarak çeviriyor. Bu nedenle her iki kavramı da "halkın meselesi" veya "halkı ilgilendiren" olarak anlamlandırmak da hem *res publica* hem de *commonwealth* kavramlarına dair verimli yeni bakışlara yol açabilir.

Hobbes'un kullandığı *commonwealth* kavramının kökeni ve mümkün genel anlamına dair yaptığım bu açıklamalardan sonra kavramın siyaset felsefesini daha yakından ilgilendiren daha dar anlamına gelelim. Zetzel, Cicero'nun *res publica* kavramını farklı bağlamlarda deyim olarak *rem publicam adire* veya *rem publicum gerere* (kelimesi kelimesine "kamusal şeye yaklaşmak" veya "kamusal şeyi yerine getirmek" anlamında kullandığına işaret ediyor. Bu bize kavramın daha çok politik anlamını yakalama olanağı sunuyor. Bu anlamda *res publica* kavramı hükümete katılmak ve politik makam sahibi olmak olarak da tanımlanabilir. Bundan hareketle kavram, hükümetin anayasal biçimi anlamında alınabilir, bazı katılımcı cumhuriyet biçimlerini betimlemek için kullanılabilir. Bu bakımdan da *res publica* kavramı ahlaki olarak meşru olan anayasaları betimler sadece. Burada kavramın dar anlamına ilişkin söylediklerim belki de şu şekilde özetlenebilir: *res publica* kavramı bir devletin anayasal boyutlarına işaret eder –ki burada söz konusu olan özellikle devletin içindeki gücün yapılandırılmasıdır.

Toplum ve devlet felsefesi çerçevesinde egemenliği betimlerken Hobbes, insanı tüm yetilerinin toplamı olan güç olarak kavrar ve ona göre en büyük güç insanların işbirliği sonucu oluşturdukları birliklerinden doğan güçtür. Hobbes'un belirlemesine göre, egemenlik ancak topluma ait bir yeti olabilir ve bir egemen olarak toplumun egemenliğinin iki boyutu vardır: bir egemen olarak toplumun, onu oluşturan bireylerin birleşmesi sonucu oluşan güce, içte kendi kedisıyla, bireylerin bireylerle, bütünü bireylerle ve bireylerin bütünüle kurduğu ilişkide ortaya çıkan güce ve dışta onu çevreleyen dış doğal güçlere hâkim olması ile ilgilidir. Toplum iç ilişkilerinden kaynaklanan güçlerine ve kendisini çevreleyen doğal dış güçlere hâkim olabildiği oranda egemendir. Eğer toplum egemen ise, bu güçlere hâkimdir ve tüm güçlerini yaşamı mümkün ve rahat kılmak için seferber edebilir. Eğer toplum söz konusu güçlerine hâkim değilse, dış güçlerin şiddetine maruz kalır, dış güçlerin şiddetinin kurbanı olur; içte hep şiddet üretir ve kendi kendine sürekli şiddet uygular. Bir toplumun ne kadar egemen olup olmadığını, o toplumun ne kadar şiddete maruz kaldığında ve kendi içinde ne kadar şiddet üretip üretmediğinde, pratiğinde kendine karşı ne kadar şiddet uygulayıp uygulamadığında görürüz. Toplumun idari organlarının görevi, toplumun kendini çevreleyen dış doğal güçleri kontrol etmesini sağlamak ve içte şiddetin güncel ve potansiyel tüm kaynaklarını kurutmaktır. Böylelikle içinde “ölümsüz barış”¹⁶ durumunu sağlamış olacak olan toplum egemen olan toplum olacaktır. İçte kendine hâkim olan toplum böylelikle kendini çevreleyen dış güçleri de kontrol edebilecektir. Bu, yaşamı mümkün kılacak, muhafaza edecek, yaşamı rahat yaşatacak kalıcı koşulların oluşmasını sağlayacaktır. O halde, Hobbes açısından egemenlik sorusu her bakımdan bir varolmak ya da olmamak sorusudur.

Hobbes'un toplum ve siyaset felsefesine içkin olan bu varolmak ya da olmamak büyük sorununa bildiğim kadarıyla ilk dikkat çekenlerden biri Iring Fetscher oldu. Fetscher, Hobbes'un sözleşme teorisinin geleneksel sözleşme teorilerinden radikal bir şekilde farklılaştığına işaret eder. Geleneksel sözleşme teorileri genellikle bir “hükmetme sözleşmesi” olarak formüle edilmiştir. Buna karşın Hobbes'un sözleşme teorisi bir “imtiyazlı kılma” sözleşmesidir. Geleneksel sözleşme teorileri iki boyutludur ve bir toplum sözleşmesi (*pactum associantionis*) ile hükmetme sözleşmesi (*pactum subjectionis*) arasında ayırım yapar. Bu sözleşmelerin özelliği, uyruk ve gelecek egemen arasında ayırma dayanması ve egemene devredilen hükmetme hakkının elinden geri alınabilir olarak kurgulanmasıdır. Toplum sözleşmesiyle bağımsız bireyler bir politik beden (*corpus politicum*) yaratırlar ve hükmetme sözleşmesiyle topluluk ile geleceğin egemeni arasında karşılıklı yükümlülüklerin ve hakların belirlendiği bir sözleşme yapılıdır. Böylelikle egemen belirlenmiş olur. Hobbes'un sözleşme teorisi çerçevesinde ise toplum ve hükmetme sözleşmesi birbiriyle ayrılmaz bir şekilde birleştirilmiştir. Bu nedenle *Leviathan*'ın 17. ve 18. bölümlerinde toplumsal “ortak varlık” (*commonwealth*) kurulmakla birlikte aynı zamanda topluma yön gösterici temsilcinin ya da temsilcilerin belirlenmesinin de öngörüldüğünü görürüz. Zira toplum ancak yönünü bilebildiği oranda bir egemendir, yani yaşamı mümkün kılan ve muhafaza eden devasa bir varlıktır: *Leviathan* ya da diğer adıyla “ölümlü Tanrı"dır. Yoksa bu devasa varlık kendi kendisini yiyen bir canavara (*Behemoth*) dönüşür. Ingeborg Maus'un eserlerine yakından bakarak aşağıda sergileyeceğim

¹⁶ Hobbes, T., *De Cive (Yurttaş Üzerine)*, yay. Warrender, H., The Clarendon Edition of the Philosophical Works of Thomas Hobbes, volume 3 içinde, Oxford University Press, 1983, s. 25; ayrıca bkz., Gert, B., *Hobbes: Prince of Peace*, Polity Press, Cambridge, 2010; Göçmen, D., Thomas Hobbes, Leviathan ve Barışçıl Bir Toplum ve Siyaset Felsefinin Temellendirilmesi: <https://dogangocmen.files.wordpress.com/2014/08/thomas-hobbes-leviathan-ve-barc4b1c59f.pdf>.

egemenlik sorunsalı üzerine tartışırken, konunun bir “olmak ya da olmamak” sorusu olduğu unutulmamalıdır.

IV. Modern Egemenlik Kavramına Göre Egemenliğin Kaynağı

Bildiğimiz gibi siyaset felsefesinde egemenlik kavramını öncelikle Jean Bodin’e borçluyuz. Bodin’e göre egemenlik, güç, işlev ve zaman bakımında sınırsızdır. Bodin’e göre, egemenliğin üstün ve mutlak olması, antik egemenlik teorilerinde de vardır. Bodin egemenliğin üstün ve mutlak olmasının yanında aynı zamanda “ebedi” olduğunu ileri sürer ve bu fikri egemenlik kuramına kendisinin eklediğini belirtir. Egemenin gücünün sınırlanması ya da bölünmesi egemenlik kavramına aykırıdır. Bodin şöyle der: “O halde, egemenlik ne güç ne işlev ne de süre bakımından sınırlıdır.”¹⁷ Bu bağlamda Bodin, egemen ile egemen gücü belli bir süre üstlenmiş kişi veya kişiler arasında ayırım yapar. Egemen gücü elinde bulunduranların yetkisi zaman bakımından sınırlı olabilir. Burada yapılan ayırımı tam olarak açıklayabilmek için Bodin’in toplumsal “ortak varlık” (*commonwealth*) kavramına bakmak gerekir. Bodin’e göre her “ortak varlık”, hane ve hanelerin ortak olarak sahip olduğu şeylerden oluşur. Böyle bir toplumsal ortak varlığın hükümeti zorunlu olarak adildir:

“...ortak varlık (*commonwealth*), birçok haneden ve hanelerin ortak olarak sahip olduğu şeylerden oluşan egemen güce sahip adil bir devlettir.”¹⁸

Fakat Bodin egemenliğin halka mı yoksa prene mi ait olduğu konusunda açık değildir. Egemen gücü elinde bulunduranlara bu güç “halk veya prens” tarafından verilmiştir ve her zaman geri alınabilir. O halde, egemenlik kimdedir, halkta mı, yoksa prenste mi? Bodin, Hobbes’un aksine, devlet otoritesinin kaynağını tanrısal iradeye bağlar. Modern egemenlik kuramının kurucusu olan Hobbes’a göre ise egemenliğin kaynağı tanrı değil, bizzat toplumun kendisidir. Bodin daha “... bir egemen prens sadece tanrıya karşı sorumlu olandır” der.¹⁹ Buna karşın Hobbes, *leviathan* olarak tanımladığı ortak varlığı, yani yaşamı mümkün kılmak, yaşamı muhafaza etmek, yaşamı rahatlatıp iyileştirmek ve bütün bunları gerçekleştirmek amacıyla barışı tesis etmek için bir araya gelen bireylerden oluşan toplumu aynı zamanda “ölümlü tanrı” olarak adlandırır. Diğer bir deyişle Hobbes’a göre, egemenliğin kaynağı “ölümlü tanrı” olarak toplumdur, herhangi doğaüstü bir güç değil.²⁰ Modern egemenlik kavramını anlamak için özellikle Hobbes’un egemenliğin kaynağı konusunda gerçekleştirmiş olduğu bu teorik tersine döndürme eylemini dikkate almak gerekir. Bu dönüşüm aynı zamanda pratik olarak da gerçekleşmiş bir dönüşümdür. Maus, bu pratik dönüşüme denk düşen teorik dönüşümün Kant’ın demokrasi kuramı çerçevesinde gerçekleştiğini, yani Kant’ın geliştirmiş olduğu halk egemenliği ilkesi ile “gelenekçilik sonrası halk egemenliği ilkesine” yani tam anlamıyla modern “halk egemenliği ilkesine geçiş” sağlandığını düşünmektedir.²¹

¹⁷ Bodin, J., *On Sovereignty (Egemenlik Üzerine)*, ed. Julian H. Franklin, Cambridge University Press, 1992, s. 3.

¹⁸ Bodin, *age.*, s. 1.

¹⁹ Bodin, *age.*, s. 4.

²⁰ Hobbes, T., *Leviathan, Bir Din, ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, özellikle bkz.: 17. ve 18. Bölümler.

²¹ Maus, *Zur Aufklärung der Demokratietheorie: rechts- und demokratietheoretische Überlegungen im Anschluß an Kant*, s. 32.

V. Egemenlik, Yasa Koyucu Güç ve Yürütme

Maus'a göre egemenlik deyince bundan ilkesel olarak hep "halk egemenliği"ni (*Volkssoveränität*) anlamak gerekir. Hâkim olan, yaygın kanının tersine, prens değil, halktır ve egemenlik ancak halka ait olan bir yeti olabilir. "Aydınlanmacı demokrasi kuramı" ancak halkın kapsamlı eylem yetkisine dayandırılırsa tam olarak kavranabilir –ki bu bağlamda halkı hem mevcut anayasanın sürekli koruyucusu hem de daima anayasa koyucu güç olarak kavramak gerekir.²² Diğer bir deyişle halk egemenliğinin prensin egemenliği ile karıştırılmaması gerekir. Fakat aynı şekilde halk egemenliğini prensin egemenliğinin bir biçimi olarak da almamak gerekir. Halk egemenliği tam da klasik Aydınlanmacı anlamda alınır ise tam olarak anlaşılabilir. "Aydınlanmacılığın rasyonel doğa hukuku 'egemen halkı' hem mevcut anayasanın bekçisi ve hem de sürekli etkin anayasa koyucu güç" olarak belirler.²³ Bu yaklaşıma göre halk bir taraftan tarihsel olarak elde edilmiş ve anayasa çerçevesinde ifadesini bulmuş olan hakları korurken, diğer taraftan "sürekli etkin anayasa koyucu" gücü ile hukuksal durumu sürekli değişen duruma uygun hale getirip iyileştirebilir.

Fakat bugün yaygın ve hâkim öğretiyeye göre, "halk egemenliği -hâkim öğretiyeye göre-, bir defaya mahsus anayasa koyuculukla son bulmaktadır."²⁴ Maus, hâkim öğretiden Carl Schmitt'in egemenlik öğretisini anlamaktadır. Halkın egemenlik kapasitesinin bu şekilde pasifleştirilmesi sonucu "hukuk, yasa yaratıcı demokratik süreç karşısında giderek artan bir şekilde bağımsızlaşmaktadır."²⁵ Fark edileceği gibi Maus pratik bir süreçten bahsetmektedir ve "yeniden-feodalleşme" olarak tanımladığı gelişme bu süreçte kurumların yeniden yapılandırılması ve işleyişinde gerçekleştirilen değişiklikler sonucu ortaya çıkmaktadır. Peki, bu, halkın egemenliği açısından ne anlama gelmektedir? Bu gelişme giderek anayasanın kendisinin egemenlik işlevini üstlenmeye başladığı, halkın ise yasa koyucu gücünün giderek kaybolduğu anlamına gelmektedir. Böylece anayasa, hukukun içeriğinin belirlendiği, yasa koyucu süreçlerin işlemlerini sağlayan belgeler olmaktan, yani demokratik süreçlerin gelişimini düzenleyen "oyun kuralları sistemi"²⁶ olmaktan çıkıp, anayasa yargıçlarının yorumlarının giderek yasanın yerine geçmeye başlamasına temel olan belgelere dönüşmeye başlar. Aydınlanmacı felsefe çerçevesinde tanımlanan halk egemenliği, "kendi yasa koyucu toplumsal yeti" anlamına gelmektedir. Bu yeti, "diskürsif politik ve toplumsal yasa temellendirme ve kararlaştırma süreçleri" olarak alınmalıdır.²⁷ Hukuk sisteminin halk karşısında sanki bir egemenmiş gibi işlev görecektir şekilde giderek bağımsızlaşması eğitilmiş anayasa uzmanlarının açıklamaları ve yorumları, halk egemenliğinin politik tamlama (*integrasyon*) fikri olarak da yok olmasına sebep olmaktadır.

Yukarıda kısaca betimlemiş olduğum, yasanın, demokratik yasa koyucu sürece karşı, egemenliğin halka karşı bağımsızlaştığı süreci, Maus, yeniden-feodalleşme olarak tanımlıyor. Maus'a göre, yasalar düzeyinde gözlenen yeniden-feodalleşme, "modern endüstri toplumunun yeniden-feodalleşmesine"²⁸, daha genel olarak: "bugünkü toplumda" yaşanan "gerçek yeniden-feodalleşmeye"²⁹ denk gelmektedir. Hukukun giderek hükmünü yitirmesinin, dünya çapında

²² Maus, *Über Volkssoveränität: Elemente einer Demokratie*, s. 23.

²³ Maus, *Zur Aufklärung der Demokratietheorie: rechts- und demokratietheoretische Überlegungen im Anschluß an Kant*, s. 34.

²⁴ Maus, *age.*, s. 36.

²⁵ Maus, *age.*, s. 35.

²⁶ Maus, *age.*, s. 35.

²⁷ Maus, *age.*, s. 35-36.

²⁸ Maus, *age.*, s. 34.

²⁹ Maus, *age.*, s. 35.

sürekli duyulan yasanın üstünlüğünün kaybolduğuna dair artan şikâyetin sebebi, Maus'un "yeniden feodalleşme" olarak tanımladığı bu gelişmelerdir. Maus, toplumlarda bazı köklü değişikliklerin yaşandığının, özellikle toplumsal sorunların giderek tikelleştiğinin ve yerelleştiğinin farkındadır. Fakat Maus'a göre gözlenen bu gelişmeler hiçbir şekilde "klasik halk egemenliğinin evrenselliği"nden vaz geçmek gerektiği anlamına gelmemektedir. Tersine duruma "Aydınlanmacı felsefenin demokrasi teorisinin ilk özgürleştirici potansiyelleri" korunarak ve geliştirilerek gelişmelere uygun düzenlemeler yapmak en doğrusu olacaktır.³⁰

Hâkim egemenlik öğretisinin tersine halk ister doğrudan olsun ister temsil üzerinden olsun egemen güç olarak sadece yasa koyucu güçtür. Yürütücü şiddet tekelinin devletin üst yönetiminin elinde olması ve kalması gerekir. Böylelikle yasa koyucu güç ile yasayı uygulayıcı güç arasında hukuk devletine has sıkı bir güç ayrımı gerçekleşmiş ve kurumlaşmış olur. Bu durumda halk egemenliği her türlü şiddet uygulamasından uzak tutulmuş olur. Tersine, "halk egemenliği, her harekete geçirilişinde şiddet gücüne sahip devlet aygıtlarına karşı tam karşı oyuncu olur."³¹ Fakat bilmek gerekir ki, bu anlamda halk egemenliği ancak tam olarak işleyen bir hukuk devletinde mümkündür, çünkü ancak bu şekilde devlet gücü, yasa koyucu gücün egemenliği altına alınabilir.

VI. Demokrasinin Kurucu Unsurları

Maus, 18. yüzyılda Aydınlanmacı felsefede ifadesini bulan klasik egemenlik kavramına dayanarak bugün mevcut olan bölük pörçük karar oluşturma yapıları ve süreçlerine çözüm aradığı için, egemenlik kavramının taşıyıcısı olarak halkı belirliyor. Zira Maus'un dikkat çekmeye ve yeniden gündeme taşımaya çalıştığı kavram, "halk egemenliği" kavramıdır. Fakat Maus, birçok klasik Aydınlanmacı demokrasi kuramcısı gibi halk kavramına karşı mesafeli duruyor. Ona göre sabit bir halk yoktur; tam olarak 'halk şudur' ya da 'halk budur' denmesi her zaman mümkün değildir. Dolayısıyla "halk kavramı" aslında hep bir hayal ürünü olmuş olan sorunlu bir kavramdır. Ne var ki, politik kararlarda birlik kaçınılmazdır ve "Birliğin kaçınılmazlığının âdemi merkeziyetçi otonomide çözülmesi nedeniyle geride sadece bu halk kavramının tözsel materyali olarak en soyut yurttaşları kaldı."³² Bu nedenle

"otonom, içinde her tikel çıkarın kendi hakkına kavuşabileceği toplumsal yasa koyucu süreçlerin serbest bırakılması, bu halk kavramının hayal ürünü olma özelliğini öyle bir artırabilir ki, bu onun ilerici uğraklarını ortaya çıkarabilir."³³

Meseleye böyle bakınca 'halk' ve 'halk egemenliği' kavramları birer hayal ürünü olmaktan öte başka bir anlam kazanır. O halde, toplumsal yasa koyucu süreçlerin ortaya çıkarılması ve harekete geçirilmesi, bunun sıklığı veya ilkeli uygulanması, devletin, halk devleti olup olmadığını ve ne oranda halkın devleti olduğunu gösterir.

³⁰ Maus, *age.*, s. 34.

³¹ Maus, *Über Volkssouveränität: Elemente einer Demokratie*, s. 9.

³² Maus, *age.*, s. 43.

³³ Maus, *age.*, s. 42-43.

Buna karşın özellikle son zamanlarda gözlenen gelişmeler sonucu yasa koyucu süreç olarak halk egemenliğine içkin olan ve onu aslında mümkün kılan birçok başka unsurlar birbirinden koparılır ve karşı karşıya getirilir. Böylelikle aynı zamanda politik karar süreçleri parçalanır ve temel unsurları, sanki birbiriyle uyumayan karşıt süreçlermiş gibi gösterilmeye çalışılır. Maus bunu “postmodern yalıtma”³⁴ olarak nitelendirir ve bunların bazılarını dikkat çeker ki, bunlar “demokrasinin kurucu unsurlardır”³⁵. Postmodern yalıtımcı ve değiştirici ve dönüştürücü değil, yıkıcı yaklaşım sonucu demokrasinin bütünü oluşturulan “parça unsurlar arasındaki bağlantı” koparılır ve böylece “çelişik olarak karşı karşıya konur”³⁶. Nedir o halde demokrasinin ve böylelikle de halk egemenliğinin kurucu ya da temel unsurları? Bunlar en başta hukuk devleti ilkesi, eleştirel kamuoyu ve insan haklarıdır.

Birincisi; halk egemenliği kavramına anlam kazandırma çabasında gözlenen kuramsal hatalardan birisi, halk egemenliğinin bir defaya mahsus anayasa koyma eylemine indirgenmesidir. Maus’a göre bu yaklaşım daha çok anayasa kuramcıları arasında yaygındır ve bugün hâkim olan anayasa kuramıdır. Fakat bu yaklaşım egemenliğin ne yerini ne de öznesini tanır. Bu da bugün gözlenen politik karar süreçlerinin ağı dönüştürülmesine ve kendi içinde dönen, yani bir kapalı devre gibi işleyen süreçler haline getirilmesine işaret eder.³⁷ Böylelikle politik karar süreçleri öznesizleştirilir, özne bir nevi çürütülerek ne olduğu belli olmayan belirsiz bir “izleyici kitlesine” (*publikum*) dönüştürülür. Oysa doğru politik süreçler ve kararlar için halkın tüm süreçlerin aktif öznesi olarak kavranması ve kurulması gerekir.

İkincisi; halk egemenliğinin indirgendiği ya da onun karşısına alternatif seçenek olarak sunulmaya çalışılan demokrasinin diğer unsuru “eleştirel kamuoyudur”. Maus’a göre “eleştirel kamuoyu”nun halk egemenliğinin yerine geçirilmesi “demokrasinin budanması” anlamına gelmektedir. Klasik halk egemenliği kuramına göre, eleştirel kamuoyu ilkesi ve halk egemenliği arasında ayrılmaz çok sıkı bir ilişki olduğu şüphe götürmezdir. Hatta eleştirel kamuoyu, “demokratik egemenliğin”³⁸ önkoşuludur. Zira egemenlik ancak kamusal alanda açık ve eleştirel yürütülecek tartışmalar sonucu aydınlanarak doğru karar verme yetisine kavuşur. Eğer bugün demokrasinin temel bir unsuru olan “eleştirel kamuoyu” demokrasinin ifadesi olan “halk egemenliği”nin yerine geçirmeye çalışılıyorsa, bu, halk egemenliğini artık “gerçekçi” ya da uygulanabilir görmeyen Amerikan pragmatizminin ve anayasal düşüncesinin ve özne teorisini ilkesel olarak ret eden salt yapısalcı sistem teorisinin hâkimiyetinden kaynaklanmaktadır. Bu, aslında demokrasinin mümkün olmadığı dair bir iddia ileri sürmek demektir.³⁹

Üçüncüsü; halk egemenliğinin karşısına konan demokrasinin diğer temel unsuru insan haklarıdır. İddia göre, insan hakları halk egemenliği tarafından tehdit altındadır. Oysa temel haklar, özgürlükler ve insan hakları arasında ayrılmaz bir bağ vardır. Halk egemenliği ile temel haklar, özgürlükler ve insan hakları arasındaki bağ bu şekilde koparılıp karşı karşıya getirilmesi aslında bu

³⁴ Maus, *age.*, s. 9.

³⁵ Maus, *age.*, s. 9.

³⁶ Maus, *age.*, s. 9.

³⁷ Maus, *age.*, s. 22-23.

³⁸ Maus, *age.*, s. 10.

³⁹ Maus, *age.*, s. 9-10.

hakların ortadan kaldırılması demektir. Zira halk egemenliği yani halkın sürekli yasa koyucu olarak etkin olması tam da bu hakların varlığının garanti altında olduğunun ifadesidir.⁴⁰

Demokrasinin –ki bunun diğer adı *halk egemenliği*dir– kurucu unsurları postmodern düşünce dalgasının ve pragmatizmin etkisi altında birbirinden koparılmaya, birbiriyle çelişiyormuş gibi gösterilmeye çalışılsa da Maus’un gösterdiği gibi bunlar demokrasinin, yani halk egemenliğinin olmazsa olmaz koşullarındandır.

VII. Halk Egemenliği, Demokrasi ve Güçler Ayrımı

Egemenlik kavramının en çok tartışılan yanlarından birisi, egemenliğin yani gücün bölünebilir olup olmadığı sorusunu ilgilendirir. Bu soru hem çok çekici hem de aynı zamanda son derece tedirgin edicidir. Egemenliğin bölünür olduğunu savunanların ‘demokrasi savunucusu’ ve karşı çıkanların ise neredeyse otomatikman ‘demokrasi karşıtı’ olarak nitelendirilmesi yaygın yanlış eğilimlerdenidir. Örneğin Hobbes ve Rousseau’nun toplum ve devlet kuramlarının eleştirilmesine sebep olan, egemenliğin bölünür olmadığını ileri sürmelerinden kaynaklanır. Bu konuda kavramımız daha çok Montesquieu’nün *L’Esprit des Lois*’da sunduğu klasik güçler ayrımı tanımı tarafından belirlenmiştir. Fakat bu konuda sahip olduğumuz kavram henüz yeterince açık değildir. Maus, Kant’tan hareketle bu konuda başka bir kavram önerir. Bunu yaparken egemenliğin öznesi olarak halka ve devlete dair belli bir bakış açısından hareket eder. Şöyle der Maus:

“Halk egemenliğinin bölünmezliğine dair klasik ide, bu açıdan mistik bir kolektif özneye gönderme yapmaz. Tersine, şu basit talebi içerir: egemenlik, daire idarecilerine ve yöneticilere değil, sadece karardan etkilenenlerin kendilerine aittir. Halk egemenliğinin birliği ve bölünmezlik idesi, ‘devlet’in, ‘halkın’ elinde olmasından başka bir anlama gelmez.”⁴¹

Egemenlik ancak halkın bir yetisi olabilir ve halk tarafından sahiplenilebilir, bürokratik aygıtın değişik yerlerine yerleştirilmiş idarecilerin ve yöneticilerin değil. Egemenliğin halka mı yoksa bürokratik aygıt içinde ve üstünde bazı uzman bürokratlara mı ait olduğu sorusuna verilecek yanıt doğrudan devletin işlevini ve niteliğini belirler. Bu aynı zamanda egemenliğin bölünüp bölünemeyeceği ve güçler ayrımı konusunda hangi kavramla çalışılacağı konusunda sergilenen tutumu da doğrudan belirler.

Maus, her şeyden önce güçler ayrımından yana olmak ya da olmamak konusunda yaratılan yapay ikilem konusunda aydınlatarak başlar işe. Zira asıl soru, güçler ayrımından yana olmak ya da güçler ayrımına karşı olmak değil, hangi güçler ayrımı kavramına taraf olduğunuzdur. Montesquieu’nün sunduğu güçler ayrımı önerisi, bu konuda sunulan tek güçler ayrımı önerisi değildir. Bu konuda siyasi düşünceler tarihi en az iki farklı güçler ayrımı kuramı arasında ayrım yapar. Bunlar dikey ve yatay güçler ayrımı kavramlarıdır. Yatay güçler ayrımı kuramı Montesquieu’ye dayanır ve “halk egemenliğine karşı olduğu gibi aynı ölçüde mutlak monarşik egemenliğe de karşıdır”⁴². Amerika’da uygulamaya konan yatay güçler ayrımı modeli, “egemenliğin

⁴⁰ Maus, *age.*, s. 9-10.

⁴¹ Maus, *age.*, s. 43.

⁴² Maus, *age.*, s. 11.

bölünmesine dayanır”⁴³. Bu güçler ayrımı modeline göre, “tüm ‘güçler’, “egemenlik işlevi olan yasa koyuculuğun uygulanmasına dâhildir”⁴⁴ ve Amerika’da olduğu gibi “yasamaya karşı rekabet ederler (başkan veto hakkıyla, yüksek mahkeme normlar kontrolü dolayısıyla), ki böylece yarı egemen güçler birbirlerini karşılıklı olarak kontrol ederler.”⁴⁵ Maus, Montesquieu’nün geliştirmiş olduğu yatay güçler ayrımı modelinin feodal toplumun sınıfsal yapısını ve bu yapı içinde aktif olan farklı statülere sahip öznelerin güç ve iktidar beklentisini yansıttığını ileri sürüyor. Fakat aynı zamanda giderek yaygınlaşan egemenlik modelinin de bu olduğunu düşünüyor. Modernliğin içinde bulunduğu evreyi “yeniden-feodalleşme” olarak tanımlamasının nedeni de budur. Maus’un dikey güçler ayrımı modeline dair açıklaması burada olduğu gibi çevrilip aktarılmayı hak ediyor:

“Parlamentar demokrasi modelinde halk egemenliği, ...yasa koyucu egemenlik ile yasa uygulayıcı devlet aygıtları arasında dikey bir güçler ayrımı dolayımı ile kurallara bağlanıp örgütlenmiştir (*prozeduralisieret*) –ki bu, kamusal ile halk egemenliği arasında yakın işlev bağıntısı oluşturur: düşünceye göre toplumsal temelin iradesine uygun devlet gücünün her bir kullanımına müsaade eden meşruiyet ve kontrol araçları buradan kaynaklanır.”⁴⁶

Bu iki model arasındaki fark neredeyse kendiliğinden görülüyor. Yatay güçler ayrımı modeli ilkesel olarak halk egemenliğini, halkın politik karar oluşturma ve karar altına alma süreçlerine dahil edilmesini ret ediyor. Güçler ayrımı sorununu devletin farklı yetileri arasında zaten zorunlu olarak oluşan işbölümüne indiriyor. Buna karşı dikey güçler ayrımı modeli, güçler arasındaki güçler ayrımı halk egemenliği modeline tamlayıcı unsur olarak dâhil edilebilir.

VIII. Sonuç

Egemenlik kavramı açısından güç ve gücün kaynağı ve meşruluğu sorusu en temel sorulardır. Modern egemenlik kuramının tarihsel anlamı ve önemi bu sorulara teorik olduğu kadar pratik bir açıklık da getirmiş olmasıdır. Egemenin gücünün doğaüstü güçlere dayandırılması, kullanılacak gücün meşruiyetinin ilahi çerçevede görülüp tanımlanması, egemenin gücünü yeryüzünde sonsuz ve sınırsız kılıyordu. Diğer taraftan egemen güç tek kişide (kral, padişah, prens vs.)toplanıyor ve bu kişi sadece gücün kaynağı olarak tanımlanan ilahi güce karşı sorumlu, yani hesap verme konusunda yükümlü kılınıyor. Diğer bir deyişle bu şekilde tasarlanmış egemen güç, yeryüzünde kimseye hesap vermekle yükümlü değildir. Aydınlanmacı, modern veya klasik⁴⁷ egemenlik kuramı bu egemenlik anlayışını tersine çevirir. Egemen eskiden olduğu gibi, krallar, padişahlar veya prensler değil, halktır ve halkın belirlediği egemen güç her zaman halka karşı hesap vermekle yükümlüdür. O halde, modern egemenlik kuramına göre gücün kaynağı halktır ve meşruiyetini de halktan alır. Maus, yukarıdaki kısa çalışmada gösterdiğim gibi, özellikle postmodernist dalganın da etkisiyle unutulmaya yüz tutan bu tarihsel gerçeği, Carl Schmitt ile de hesaplaşarak Kantçı gelenekten hareketle hatırlatır. Eğer bugün modern egemenlik kuramının açmazları söz konusu

⁴³ Maus, *age.*, s. 11.

⁴⁴ Maus, *age.*, s. 11.

⁴⁵ Maus, *age.*, s. 11.

⁴⁶ Maus, *age.*, s. 11.

⁴⁷ Maus açısından her üç kavram da aynı anlama gelmektedir.

ise ve eleştirilmesi gerekiyorsa, bunu bu tarihsel özgürlükçü dönüşümü dikkate alarak yapmak gerekir.

Maus, yukarıda sergilediğim gibi, modern egemenlik kuramının koşulsuz olarak halk, bazen ulus bazen ise toplum olarak belirlediği egemenliğin kaynağı düşüncesinin gittikçe daha çok budandığını ve uzmanların(bürokratların) ve/veya yasaların halkın karşısında bağımsızlaştırılıp halka (asıl egemene) karşı egemen olarak yeniden kurulduğunu gösteriyor eserlerinde. Bu gelişme dünya çapında gözlenen bir gelişme. Halkın elinden egemenlik halkları giderek alınıyor ve üst bürokratik aygıtlara veya yasal süreçlere devrediliyor. Maus, bu dönüşümü, geriye bir dönüş olarak tanımlıyor ve bunu vurgulamak için “yeniden-feodalleşme” kavramını kullanıyor. Bu kısa yazı çerçevesinde gösterdiğim gibi Maus, bunun demokrasi için büyük bir tehlike arz ettiğini gösteriyor ve modern demokrasilerin açmazlarının ancak tarihsel özgürlükçü değerlerin korunarak aşılabileceğine işaret ediyor. Bunun için, egemenliği üst idari kurumları halkın üstünde egemen kılmak yerine, insanlığın demokrasi denemelerinde edinmiş olduğu deneyim ve birikimi de dikkate alarak halkın egemenlik gücün daha kapsamlı ve daha derin kılacak şekilde ilerlemesi gerekmektedir.

Kaynakça

Bodin, J., *On Sovereignty (Egemenlik Üzerine)*, ed. Julian H. Franklin, Cambridge University Press, 1992.

Cicero, M. T., *On the Commonwealth and On the Laws (Ortak Varlık Üzerine ve Yasalar Üzerine)*, yay. James E. G. Zetzel, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

Gert, B., *Hobbes: Prince of Peace*, Polity Press, Cambridge, 2010.

Göçmen, D., “Thomas Hobbes, Leviathan ve Barışçıl Bir Toplum ve Siyaset Felsefinin Temellendirilmesi” bkz.: <https://dogangocmen.files.wordpress.com/2014/08/thomas-hobbes-leviathan-ve-barc4b1c59f.pdf>.

Hegel, G.W.F., *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie (Felsefe Tarihi Üzerine Dersler)*, c. 3, Werke (Eserler), c. 20 içinde, yay. Eva Moldenhauer ve Karl Markus Michel, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1971.

Hegel, G.W.F., *Grundlinien der Philosophie des Rechts (Hukuk Felsefesinin Temel Hatları)*, Werke (Eserler), c. 7 içinde, yay. Eva Moldenhauer ve Karl Markus Michel, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1971.

Hobbes, T., *De Cive (Yurttaş Üzerine)*, yay. Warrender, H., The Clarendon Edition of the Philosophical Works of Thomas Hobbes, volume 3 içinde, Oxford University Press, Oxford, 1983.

Hobbes, T., *Leviathan, Bir Din, ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

Kant, I., *Die Metaphysik der Sitten (Ahlakın Metafizik)*, yay. Wilhelm Weischedel, Eserler, c. 8 içinde, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993.

Marx, K., Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları Ankara, 2000.

Maus, I., *Zur Aufklärung der Demokratietheorie: rechts- und demokratietheoretische Überlegungen im Anschluß an Kant (Demokrasi Teorisinin Aydınlatılmasına Dair: Hukuk ve Demokrasi Teorisi Üzerine Kant’tan Hareketle Düşünmeler)*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1994.

Maus, I., “Verrechtlichung, Entrechtlichung und der Funktionswandel von Institutionen” (“Hukuksallaştırma, Hukuksuzlaştırma ve Kurumların İşlevinde Dönüşüm”), *Rechtstheorie und Politische Theorie im Industriekapitalismus (Endüstri Kapitalizminde Hukuk Teorisi ve Siyaset Teorisi)* içinde, Wilhelm Fink Verlag, Münih, 1986, s. 277-331.

Maus, I., *Über Volkssouveränität: Elemente einer Demokratie (Halk Egemenliği Üzerine: Bir Demokrasinin Unsurları)*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2011.

Mehring, R., “Kant gegen Schmitt: Ingeborg Maus Über Volkssouveränität (Schmitt’e karşı Kant: Ingeborg Maus Halk Egemenliği Üzerine)”, *Der Staat (Devlet)*, c. 52 içinde, 2013/3, s. 435-454.

Smith, A., *Lectures on Jurisprudence*, Libery Fund, Indianapolis, 1982.